

Poštna plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVIIJA

Č L A N K I

**OB DVAJSETLETNICI SLOVENSKE UNIVERZE // Ivan
Hribar: K SOVRAZNOSTIM MED SOVJETSKO RUSIJO
IN FINSKO // Dr. G. Kušej: NOVI PROBLEMI MED-
NARODNO-PRAVNE ZNANOSTI.**

O B Z O R N I K

**Po optiranju v Gornjem Podčizju in Kanalski dolini (L. Č.)
// Interfakultetni zavod za inozemske Jugoslovance v Ljub-
ljani (L. Č.)**

VI. JANUAR 1940 1.

Kulturna in
socialna revija

MISEL IN DELO

izhaja
mesečno

Redakcija 1. zvezka zaključena 19. januarja 1940

*NAROČNINA: za celo leto 60 din, za pol leta 30 din,
za inozemstvo: celoletno 90 din. Poštočerkovni račun: 16.602
Posamezni zvezek stane 6 din.*

.....

*U P R A V A v Ljubljani na Gosposvetki cesti 4/I.
Dopisi za uredništvo: Ljubljana, poštni predal 322*

.....

UREDNIŠKI ODBOR: dr. LAVO ČERMELJ,
dr. FRAN SPILLER-MUYS in dr. ALOJZ ZALOKAR

.....

*Izdajateljstvo in založništvo: Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih
starešin »NASTA« v Ljubljani, r. z. z o. z. Predstavnik: dr. Alojz Zalokar*

Tiska: Narodna tiskarna v Ljubljani (Predstavnik: Fran Jeran.)

**Cenjene naročnike prosimo, da poravnajo
naročnino po priloženih položnicah**

Uprava revije MISEL IN DELO

Uredništvo je prejelo:

Knjige in brošure:

»Vodnikova družba« v Ljubljani: za leto 1940.

1. »Vodnikova pratika« za l. 1940. Uredil dr. **Pavel Karlin**. Obsega pestro poučno in zabavno vsebino. Str. 128.

2. **Ivan Albreht**: Nebo gori. Povest. Str. 112.

3. **Ljuba Prenner**: Neznani storilec. Malomeščanska kriminalistična povest. Str. 142.

4. **Dr. Janko Hafner**: O boleznih v ušesih, nosu in grlu. Poljudnopoučna knjiga. Str. 120. — Vse štiri knjige stanejo za naročnike-člane samo 20 din.

OB DVAJSETLETNICI SLOVENSKE UNIVERZE

Univerza kralja Aleksandra v Ljubljani prvotno ni nameravala prirediti posebne proslave svoje dvajsetletnice. Končno pa so se razmere — predvsem politične — tako zasukale, da je univerza vendarle sklenila prirediti svečanosti v spomin na dvajsetletni svoj obstoj. Politični motivi kakor tudi pre nagljenost so dali proslavi svojstveno obeležje, ki je pokazalo, da svečanost ni potekala niti v duhu zgodovinskih dejstev niti v skladu z občenarodno misijo visokega zavoda. Ze dejstvo, da se večji del akademskih državljanov, združenih v organizacijah, slonečih na drugačnih ideoloških temeljih, ni udeležil slavja aktivno, je dovoljno pokazalo, da univerza v tem trenutku ni bila sposobna zbrati pod svojim materinskim okriljem vse mladine, ki je z dušo in srcem vneta za njen napredek. Program uradne proslave se je razvijal takole: V soboto 16. decembra je bila v opernem gledališču slavnostna predstava »Gorenjskega slavčka«. Slavnostne besede je izpregovoril upravnik narodnega gledališča Oton Župančič. Prisotni so bili (po uradnem poročilu »Slovenskega doma«): predsednik senata dr. Anton Korošec, ban dr. Marko Natlačen, rektor dr. Slavič, minister dr. Miha Krek, župan dr. J. Adlešič, finančni minister dr. Šutej, predsednik Akademije znanosti in umetnosti dr. R. Nachtigal, prorektor dr. R. Kušej, senator in bivši minister dr. Kulovec, predsednik Prosvetne zveze dr. Lukman. O proslavi je poročal omenjeni list takole: »Uradna proslava dvajsetletnice, združena s promocijo dr. Korošca, se je začela točno ob 10, ko sta vstopila v dvorano zastopnik Nj. Vel. kralja div. general Štefanovič in slavljenec dr. Anton Korošec«. Vse ostalo s tega uradnega slavja in slavnostnega zborovanja v Unionu so poročali dnevniki. Zgornje podrobnosti je bilo treba navesti, da si moremo ustvariti pravilno sliko tega narodnega praznika.

Rebus sic stantibus je slovenska napredna inteligenca sama posebej spontano praznovala ta jubilej slovenskega najvišjega učnega zavoda, ki je pred dvajsetimi leti vstal kot plod dolgega zgodovinskega razvoja slovenske nacionalne in napredne misli. Na tem sestanku so govorili dr. Ivan Vrančič za napredno starešinstvo, jur. Hrašovec za nacionalno akademsko mladino, zbrano v društvu »Jugoslavija«, dr. Alojz Zalokar in dr. Albert Kramer. — V naslednjem podajamo nekatere misli teh govorov.

Praznična radost je najodkritosrčnejša tedaj, ko je ozračje v sončnem siju tako čisto, da se odpirajo široki pogledi preko naših planin in poljan in da vidiš vsak predmet svoje okolice v pravih barvah in resničnih obrisih. Ko letos praznuje slovenska univerza v Ljubljani dvajsetletnico svojega obstoja, se pravo praznično veselje ne more pokazati. Nebo je zastrto. Kamorkoli pogledaš, povsod se vlačijo mračne megle, tako da nikakor ne moreš uzreti resnice, tako da ne moreš vedeti, ali se ti iz sence bliža prijatelj ali sovražnik. Le če v srcu še blešči luč resnice in ljubezni, lahko v skromnem zatišju praznuješ slavnostni dan slovenskega kulturnega stremljenja. Prava

ljubezen in iskrena resnicoljubnost bosta razsvetlili pot, po kateri je slovenski narod dosegel uresničenje svojega najvišjega kulturnega ideala, in pokazala one daljnje cilje, katerim naj bo delo ljubljanske almae matris Alexandrinae posvečeno. V tej misli se je zbralo napredno slovensko izobraženstvo v ljubljanski kazini dne 18. decembra, da v prisrčnem slavju znova izpove svojo ljubezen do visoke kulturne institucije in brez vseh slučajnih vplivov trenutnega političnega položaja, ko se lahko ubrani vseh iz zamegljenosti današnjih razmer izvirajočih prividov.

Slovenska univerza je plod one napredne miselnosti, ki je nesebično oplajala slovensko kulturno življenje od njegovih početkov. Prepričanje, da se more narod vzdigniti le tedaj, če se mu omogoči svobodni razmah tudi v vseh panogah znanosti, je vzpodbudilo slovenska napredna akademska društva da so pozivala kot prvi in najglasnejši klicarji na ustanovitev lastnega slovenskega vseučilišča. Na lastnem vseučilišču naj bi slovenski znanstvenik in slovenski omladinec našla poprišče, na katerem naj bi bila svobodna znanost svoj lastni gospodar. Ko je ideja slovenskega vseučilišča sprožila še druge narodne sile, so bili v mestnih svetih, deželnih zborih, državnih parlamentih, na ljudskih shodih in zborovanjih, v besedi in tisku predvsem možje odločnega naprednega prepričanja, ki so s sklepi, denarnimi žrtvami, organizacijskimi pripravami in s političnimi pritiski skušali doseči realizacijo visoke misli. Vsaka stran Vseučiliškega zbornika in slavnostne knjige, ki je bila izdana o priliki desetletnice ljubljanske univerze, nam kliče v spomin svetle like naprednih borcev, ki so stali v prvih vrstah. Borili so se proti avstrijskim mogotcem, otepati so se morali lastnih ljudi, ki jim je bila katoliška univerza v Salzburgu bližja nego slovenska (prvi slovenski katoliški shod v Ljubljani l. 1892!), upirati so se morali defetizmu v odličnih narodnih krogih (Zaplotnik in Šuklje l. 1869 na dijaškem shodu v Ljubljani), doživljali so sramotne poraze, kakor n. pr. l. 1913, ko je kranjski deželni zbor ob protestu naprednjakov posodil nabrani vseučiliški fond v gospodarske namene strankarske ustanove. Kljub zunanjim in notranjim nasprotnikom pa je napredna misel končno vendar tako krepko zasidrila misel slovenske univerze, da so se morali domači nasprotniki radi ali neradi vdati njeni prodorni sili. V osebi drja **Danila Majarona**, ki je postal prvi častni doktor ljubljanske univerze, so bili počaščeni vsi njeni napredni pospeševalci. Treba bo le še, da se tudi **Ivan Hribarju**, ki je l. 1888 izjavil, da »smatra za svojo življenjsko nalogo, da se uresničijo zahteve vsega slovenskega naroda« in se je tej zaobljubi resnično popolnoma posvetil, prizna njegovo delo. V sedanjih časih je sicer morda važnejše, da njegove zasluge beležijo zgodovinski anali, nego da bi mu jih priznavali *ex offio*.

Drugi steber, na katerem sloni ljubljanska univerza, je **jugoslovanska misel**. Česar si nismo mogli priboriti v Avstriji, to nam je l. 1919 dala jugoslovanska državna skupnost. Šele jugoslovanska ideja je vdihnila živ-

ljenje tudi slovenski kulturni zahtevi. Ko se bodo poskrile današnje megle, tako da bo naš pogled sproščeno zaplaval tudi preko Gorjancev, bo tudi na ta steber vzdana plošča hvaležnosti.

O odnosih med slovensko univerzo in jugoslovanskimi stremljenji danes ne moremo sine ira et studio razpravljati. Dovoljeno naj bo le subjektivno vprašanje, ali je slovenska univerza v Ljubljani kaj storila, da bi se bile spremenile one nevzdržne in neprirodne razmere, ki jih je leta 1909 tedanji slovenski dunajski študent **M. Černič** takole orisal: »Dvomim, če so še kje na svetu med sorodnimi narodi — kot so to Slovenci, Hrvati, Srbi, Bulgari — tako žalostni odnošaji. Zdi se mi kakor družina, v kateri vsak član vleče na svojo plat in tako onemogočuje napredek, izpodkopava zdravi temelj. Med nami ni nikakih tesnejših stikov. Vsi smo navezani kulturno in deloma gospodarsko na tujino in ta vcepi našim mladim inteligentom toliko — rekel bi — antipatije do drugega naroda, da je kako skupno delo nemožno.« Trideset let je od te kritike in dvajset od teh tridesetih let je usmerjala slovensko mladino univerza v Ljubljani. Bilanca?

Kako se prepletajo med kulturnimi in političnimi vprašanji tesne vezi, nam jasno izpričuje zgodovina slovenske univerze od prvih neblogljenih mladostnih želja, preko debat v dunajskem parlamentu pa do podpisa zakona o univerzi v Ljubljani l. 1919. Pa tudi zadnjih dvajset let nudi toliko dokumentarnega gradiva o odnosih med politiko in kulturo, da ni odveč, če se ob primeru ljubljanske univerze nekoliko zamislimo v te odnose.

Predvsem je jasno, da univerze ni ustvarila »politika«. Mogočni ljudski kulturni val, mladi nacionalizem širokih mas in splošna težnja po osvoboditvi izpod političnega in kulturnega jerobstva so v sebi dozorelo zamisel zanesli do onih činiteljev, ki so tvorili in tvorijo eksekutivni organ množestvene volje, do politikov. Ti so v pravilnem razumevanju svoje socialne funkcije proglasili zadevo za svojo in tako pristopili k zadnji etapi dela za univerzo. Važno je pri tem ugotoviti, da so bili prvi in glavni politični ljudje, ki so ta petit usvojili, sinovi napredne miselnosti.

Toda pod Avstrjo je bilo slovensko politično orožje preslabotno. Šele tedaj, ko je na temelju jugoslovanske ideje vzknila Jugoslavija, je postala narodna politika tako močna, da je lahko izvršila, kar ji je narod naložil. Iz tega dejstva ni treba prav nič sklepati pro futuro, ampak mogoče je le trditi pro praeterito, da so bili zamisel slovenske univerze, slovenski nacionalizem in jugoslovanska ideja nerazdružno povezani.

V sedanjosti so odnosi med kulturo in politiko jako delikatni, kar je kakor v časih dekadence zelo razumljivo. Glede univerze si je treba te odnose očrtati na podlagi popolnoma konkretnega principielnega vprašanja. Ali je univerza ancilla politike, ali pa je tudi nasproti politiki v veljavi njena akademska avtonomija? Na prvi del vprašanja je lahko dati jasen odgovor: univerza je mogočen politični faktor od pradavnih časov, toda njeno politično

udejstvovanje se ne sme nikdar podrediti strankarskim diktatom. Njena politična naloga je, da ostane v dnevnem strankarskem gibanju regulator med posameznimi interesi, strastmi, tendencami in nazori. Njena naloga ni, da se vmešava v dnevne spore, ki nimajo občenarodnega značaja, pač pa je njen namen, da ustvarja tako politično dispozicijo, ki bo iz nje tudi dnevna politika lahko črpala. V tem smislu tudi ni mogoče pojmovati njene avtonomije kot birokratičen privileg, ampak kot tehničen pripomoček za ustvarjanje zdravih političnih temeljev. O teh političnih momentih je treba danes razmišljati, ker je pri nas politična zagrizenost vedno presejala meje pametnega in koristnega, ker se v motnih časih moč upira pameti in ker se pred nami odpirajo politične možnosti, katerim bomo kos le, če bomo mogli ohraniti zdravje političnemu prepričanju.

Še drugo važno stran teh odnosov je treba omeniti. Že dolgo je skoro vsem zastopnikom intelektualnih poklicev vzeta pravica političnega udejstvovanja. Le vseučiliški profesorji imajo še pravico, da stopijo kot politiki na tla parlamentov in senatov. S tem je individualni odnos vseučiliškega profesorja do politike pridobil izredno pomembnost. S tem so univerzitetni profesorji postali nekaki predstavitelji intelektualnega sloja naroda. Njihova politična orientacija je zaradi tega tudi v najširšem pomenu merodajna za stališče širokih intelektualnih krogov. Njihova politična odgovornost je zato tem večja in njihova dolžnost je, da aktivno posegajo v politični razvoj v skladu s tendencami, ki se javljajo med izobraženstvom.

Napačno bi bilo, če bi hoteli nastanek slovenske univerze pojasniti le z deli posameznih, bodisi naprednih bodisi drugonazornih kulturnih in političnih delavcev. Univerza v Ljubljani ima širše in globlje temelje. Njene korenike segajo prav v zadnjo delavsko in kmetsko hišo, koderkoli se čitajo knjige Cankarjeve ali Mohorjeve ali Vodnikove družbe. To ji daje prav posebno pomembnost in ji obenem nalaga prav posebne naloge. Kot kri naše krvi, kot duh našega duha ljubljanska univerza ne sme nikdar pozabiti, da ji bodo življenjski sokovi pritekali le, če se ne bo vdajala larpurlartizmu, ki kakor Venerin kip ne more roditi sadu. Slovenska mladina je imela prav, ko je od univerze zahtevala, naj se zanima za domača tla. V resnici je univerza često znala poiskati probleme, ki so zaradi svoje specifično slovenske življenjskosti vredni pozornosti. Kjer se ji še ni posrečilo dobiti intimnega kontakta z domačim življenjem, bo v bodoče gotovo našla pravo pot. Morda ne bo treba drugega, kakor da izloči iz sebe vse ono, kar je ali po svojem čudaštvu ali po svoji nenacionalni preteklosti ali po svoji omrtvičeni zagrenjenosti nesposobno za razumevanje življenjske dinamičnosti. Problemi naše pravne zgodovine, vprašanja naših gospodarskih razmer, naš geografski, jezikovni in umetnostni položaj: vse to in še mnogo drugega se hvalevredno razčlenja in izsledki podajajo mladini in javnosti. Ko bo naša univerza našla še časa in možnosti, da se posveti tudi kardinalnim

vprašanjem našega obstoja: odsekanim udom slovenskega in jugoslovanskega narodnega telesa in prirodnim pogojem naše narodne rasti, tedaj bo njeno delo v resnici izpolnilo nade one mladine, ki je pred 80 leti v slovenski univerzi videla narodno rešitev. V lastni univerzi naj bi narod prišel do popolne zavesti svojega položaja in svojih sposobnosti. Ali ne bo potreba tej nalogi zadostiti na ta način, da se stvarno prouči, kje naj se uporabijo duhovne sile? Ali je prav, da se vse slovenske duhovne sile naganjajo na akademsko tla, ko pa drugod zevajo praznine, ki naj bi jih izpolnile sveže in podjetne intelektualne moči? Dvajset let samostojnosti je dokazalo, da smo marsikatero narodno njivo pustili neobdelano, da pa smo obilno zalivali vrhove duhovne kulture. Če bomo prepuščali racionalno porazdeljevanje narodnih sil zgolj slučajnim političnim interesom, ne bomo mogli ustvariti zdravega ravnotežja. Hiperprodukcija akademsko izobraženih ljudi kakor tudi hiperprodukcija tiskane besede nista znaka, da pravilno pojmujeemo svoje intelektualno poslanstvo. To so problemi, katerih nihče drugi ne more reševati kakor zavod, v katerem naj bi se zgostila slovenska pamet.

Ko smo pred dvajsetimi leti z navdušenjem pozdravljali ustanovitev slovenske univerze, smo bili nekoliko naivni. Mislili smo, da nam je s tem že izpolnjen ideal. Danes lahko mirno trdimo — in nihče, ki je dobre volje, nam tega ne bo zameril — da ta ideal ni bil uresničen in da ni lahko uresničljiv. S to ugotovitvijo seveda ni združena negacija ogromnega in uspešnega dela, ki ga je univerza v dvajsetih letih svojega obstoja izvršila. Njeno delo na znanstvenem polju, njeni uspehi pri vzgoji akademskega naraščaja, njeno indirektno delo za pospeševanje splošne ljudske kulture in občudovanja vredne dobrine, ustvarjene po njenih učencih: vse to je dragoceno. Toda univerza ni stroj, ki bi po svoji idealni konstrukciji vedno nespremenjeno posloval. Univerza je organičen del ljudskega življenja, ki se stalno spreminja, neprestano živi med napredkom in nazadovanjem, ki mu včasih sije sonce naklonjenosti, včasih ga napadajo notranji in zunanji sovražniki. Zato je danes boj za univerzo prav tako potreben, kakor je bil potreben tedaj, ko so pred vojno slovenske dijaške brošure o vseučiliškem vprašanju vihtele bič kritike in pobijale osebne in stvarne ovire.

Današnja akademska mladina kakor tudi njen profesorski kolegij dobro vesta, da tudi danes še prežijo na univerzo materialni in duhovni sovragi.

Materialne težave niso majhne. Intenzivno raziskovalno in pedagoško delo omogočajo dobri instituti, moderne knjižnice, najfinejša aparatura in še mnogo drugega materialnega. Krediti so skopi, boj zanje je trd in dolgotrajen. Neredko se bojno ozračje zastruplja, ker se med stvarne argumente pomešajo čustva užaljenosti, zapostavljanja, nacionalnega omalovaževanja, izrabljanja. Često bi se morda dale prebroditi težave z inventivnostjo in improvizacijo, kajti tudi za skromnimi fasadami se lahko razvija bogastvo duha. Usodnega pomena je, če se materialnim oviram pridružijo še duhovne,

kakor zgovorno priča zgodovina medicinske fakultete. Ta primer najjasneje dokazuje, da odloča duh, ne pa materija. Duhovni otrplosti ne morejo dati poleta niti najboljši motorji.

Duhovnih sovragov univerze je jezero. Med najmočnejšimi je današnja duhovna kriza zapadne kulture. Na mladi univerzi, ki si je jedva začela graditi temelje, so vplivi te krize posebno občutni. Še huje pa delujejo pri Slovencih, ki so v svojem mikrokozmu zgostili vse spore evropskih miselnih tokov v boj, ki je v tako majhni, pa tako diferencirani sredini neizprosno oseben. Pri tem je paradokсно, da univerza sama teh bojev ne zrcali pozitivno, marveč da skuša plavati po grebenih valov in obdržati svojo togost.

To zadržanje, ki bi bilo samo na sebi lahko prav tako izraz duhovne superiornosti kakor tudi posledica neopredeljenega oportunitizma, ustvarja pogoje za morebitno enako usodo, kakršna je doletela univerze v državah, stoječih pod pritiskom totalitarnih ideologij. Italijanske, španske in nemške univerze so se dale vstosmeriti in tudi pri nas ni prazen strah, da bo ta ali ona ideologija zahtevala in si tudi oktroirala neomejeno duhovno nadoblast. Marsikatero izvidniško prasko v tem pravcu lahko že beleži univerzitetna kronika. Ali bo napredna tradicija vseučiliške misli dovolj čvrsta, da v prelomu dosedanjih kulturnih osnov obvaruje svobodo mišljenja?

Kakor si je treba vsak dan znova priboriti svobodo, tako je potreba tudi vsak dan znova biti boj za univerzo. Če smo bili v l. 1919 prepričani, da smo si priborili slovensko vseučilišče za vedno, nas je dvajsetletna zgodovina poučila, da zahteva vseučiliška misel neprestane stražne čuječnosti, neprestanega boja. Civitas academica — njeni najstarejši in najmlajši člani — naj stojijo v prvih bojnih vrstah; čete naprednih ljudskih množic bodo ob njeni rami. Tvorna kritičnost, požrtvovalna ljubezen, neomajna volja do svobodnega napredka bodo orožje, ki bo kos materialnim in duhovnim, osebnim in kolektivnim, notranjim in zunanjim nasprotnikom.

IVAN HRIBAR:

K SOVRAŽNOSTIM MED SOVJETSKO RUSIJO IN FINSKO

Rdeča vojska je — čisto po japonskem in nemškem zgledu — brez vsakršne vojne napovedi ali kakega predhodnega obvestila prekoračila na več krajih obenem finsko mejo in je takoj tudi začela sovražnosti. Kot povod za to je vzela napade, katerih je obdolžila Fince, da so jih izvršili na več krajih na rusko vojaštvo, med katerim je bilo baje tudi nekaj mrtvih in večje število ranjenih. Dasi so Finci med pogajanjmi s Sovjeti bili dokaj nerodni in so njihovi državniki v izjavah v Kremlju in za javnost namenjenih

govorih v Helsinkih kazali neverjetno malo diplomatske večine in spretnosti, je vendar ne samo verjetno, temveč za dokazano smatrati njihovo zatrjevanje, da je finski napad na sovjetsko Rusijo kar na celem izmišljen. Dandanes, ko po radiu in iz časniških poročil prejemamo kar cele serije najgorostasnejših laži, ki izvirajo naravnost iz pisarnic odgovornih državnikov, se tudi ni čuditi, da boljševiki, ki v svojih sredstvih niso bili nikdar izbirčni, v dosego svojega namena segajo po takih izmišljotinah.

Toda svet se v tej stvari ne razburja toliko zaradi tega postopka, kakor zato, da se je sovjetska Rusija sploh predrznila nastopiti proti Finski. To pa je vprašanje, pri katerem je že vredno pomuditi se nekoliko dalje.

Ljudje, ki razmer ne poznajo bliže, sočustvujejo s to obsežno, a le redko naseljeno državo zato, ker se o njej ne sliši nikdar nič slabega in ker prebiva v njej kulturnen, delaven in miroljuben narod, ki se zlasti odlikuje v športnih zadevah, katere so v naših dneh tako zelo v čisljih. Morda so izvedeli iz časniških poročil, da so Finci tudi tako pošteni in redoljubni, da so oni edini izmed vseh držav na svetu, ki redno odplačujejo Združenim državam Severne Amerike svoj državni dolg. Ob ugotovitvi tega tako svojevrstnega dogodka je pač zaigral šegav nasmešek na licih marsikaterega državnika te ali one velike države, a nekaj sentimentalnih duš je vendar še vedno na svetu in te so ta občudovanja vredni čin vzele z brezpogojnim odobravanjem na znanje. Finska vlada sama je šla, kakor se vidi, celo tako daleč, da je na spričevalu pridnosti, ki ga je od one strani Atlantskega oceana prejela, osnavljala naivno domnevo, da utegne v primeru kakega morebitnega oboroženega spora dobiti od Zedinjenih držav Severne Amerike dejansko obrambno pomoč. Le tako si je namreč mogoče razlagati način občevanja domnevnih helsinških mogočnikov Kajandra in Erkka z Moskvo.

Nikjer pa ni treba tako upoštevati dejanskih razmer in iz njih izvira-jočih možnosti, ko v politiki. Zato ne bo odveč ogledati si finsko vprašanje od te strani. To pa zato, da spoznamo, kakšne političnodinamične sile so, ali vsaj utegnejo v dogodkih, ki se pred našimi očmi dogajajo, biti v delu.

Predvsem je treba naglasiti, da finski narod, odkar je stopil v zgodovino, ni bil nikdar samostojen. Njegova davnina je zavita skoraj v neprodirno temo. V dvanajstem stoletju šele so ga zavojevali — do takrat še častilca poganskih božanstev — Švedi in ga tudi pokristjanili. Od tedaj je bil več ko sedem stoletij podložnik švedske države, s katero je delil dobre in zle čase. Od Švedov je dobil svojo kulturo, katere vpliv je bil tako velik, da je ob času reformacije s Švedi vred tudi finski narod tako popolnoma prestopil v protestantstvo, da še danes med njimi ni zastopana nobena druga veroizpoved. Po tej ugotovitvi ni težko uganiti, da so v državnem sožitju Švedov in Fincev prvi — dasi so drugim vedno puščali nekoliko navidezne samouprave — veljali za gospodujoči narod. Oni so jim ustanovili mesta, katera imajo zato še danes švedska imena in v katerih se čuje toliko šved-

ščine, kot smo čuli v avstrijski dobi v slovenskih mestih in trgih nemščine. Temu se pač ne smemo čuditi, ker so jim dajali vse višje uradnike in ker imajo vso veliko obrt in trgovino še vedno v rokah Švedi. Seveda tudi bančništvo in veleindustrijo. — Po severnih vojskah, ki so bile zaključene z mirom v Fredrikshamnu, so prišli Finci pod Rusijo. Ta izprememba je bila zanje zelo velikega pomena, ker jim je prinesla široko samoupravo, o kakršni se jim do tedaj še sanjalo ni. Rusija jih je namreč sprejela pod svojo suverenost na ta način, da je ustanovila veliko kneževino Finsko z ruskim carjem kot velikim knezom na čelu. Velika kneževina je dobila svoj statut, po katerem je senat tvoril vrhovno državno oblast. Le-ta je z ruskim carjem kot velikim knezom bil v zvezi po finskem ministru, ki je imel svoj sedež v Petrogradu. V samoupravo Finske se Rusija sploh ni vtikala, kar najbolje dokazuje, da po 130. letih, to je od 1809. leta do današnjih dni v vsej Finski, ki šteje približno petino švedskega prebivalstva, ni niti en cel odstotek ruskega prebivalstva. Pač pa je široka samouprava ob pripadnosti k veliki in mogočni državi prinesla finskemu narodu poleg lepega napredka v kulturnem oziru tudi veliko blagostanje. Tako celo, da je oni del Rusije, ki je nosil ime Velike kneževine Finske, kulturno in gospodarsko bil tako lepo urejen, ko noben drug del te ogromne države. Tako je kneževino Finsko našla — svetovna vojna, katere se je Rusija udeležila na strani Srbije, Francije, Anglije in njihovih zaveznikov proti osrednjim velesilam Nemčiji, Avstriji in njunim zaveznikom.

Še preden je padla končna odločitev, se je posrečilo Nemčiji, s tem da so poslali v plombiranem vagonu Vladimirja Iljiča Lenina v Petrograd, zanetiti v Rusiji krvav upor, kar je imelo za posledico, da, ko so po zlomu osrednjih sil prišla pogajanja za mir, ona Rusija, ki je z udeležbo v vojni obvarovala Antanto neizbežnega poraza, ni mogla pri teh pogajanjih sodelovati. Le tako se je moglo zgoditi, da so — iz bojazni pred komunizmom in morebiti tudi ali celo še bolj iz drugih nagibov, katere je lahko uganiti — bile ob Baltiku ustanovljene štiri male države: Litva, Latvija, Estonska in Finska.

Od teh novih držav prve tri absolutno niso bile sposobne za samostojno življenje, dočim bi se bila poslednja mogla za silo že še vzdržati. Z ustanovitvijo teh štirih novih držav je bila Rusija odrezana od Baltiškega morja; odvzeto ji je bilo pa tudi približno sto kilometrov njenega morskega obrežja ob Lednem morju med Ribačjim polotokom in norveško obalo. To obrežje je bilo prideljeno novo nastali Finski državi.

Za točnejšo oceno tega sklepa versajske mirovne konference je treba pripomniti, da ta del morskega obrežja zaradi vpliva morskega toka nikdar ne zamrzne.

Vsak realni politik je moral spoznati, da se ruski narod s tako rešitvijo mirovnega areopaga ni mogel zadovoljiti — in da bo zato, čim

pride po grozних otresih, za katere se ima zahvaliti svoji nemški sosedi, porabil prvo priliko, ki se mu ponudi, da se iznebi težečih ga vezi. Saj že površen pogled na zemljevid pokaže, da pomenijo novonastale štiri obrobne države silno nadležen steznik na njegovem državnem životu in da mu bo že samo po sebi umljivi čut varnosti narekoval otresti se ga za vsako ceno.

Dejal sem: ruski narod. To je treba imeti pred očmi. Njega predstavlja ruska država in je irelevantno, kakšna je notranja uredba te države. Saj je iz zgodovine vseh narodov sveta znano, da narodi ostajajo, pa naj se njihove vlade še tako pogosto menjajo. Sovjetska Rusija je zatorej, naj bo njena vladavina še tako nesimpatična, vendarle predstaviteljica ruskega naroda. To je priznala najbolj demokratska država sveta, Velika Britanija, ko se je letošnje poletje tako intenzivno pogajala z boljševiško vlado v Moskvi za sklenitev zavezniške pogodbe proti Nemčiji. In ravno pri teh pogajanjih je sedanja zastopnica ruskega naroda brez okolišajev in s posebnim poudarkom povedala, da od versajske mirovne konference nadejane mu utesnitve ne more več prenašati in da se je tako ali tako prej ali slej mora znebiti. Njena sopogajalka je tedaj pokazala, kakšni nameni so bil merodajni pri ustanovitvi onih štirih baltiških držav, ki naj ruskemu narodu otežujejo svobodno dihanje in mu jemljejo neutesen pogled proti evropskemu zapadu.

Kaj se je zaradi tega zgodilo, je znano. Slovanski rodoljubi, ki simpatizirajo z zapadnimi demokracijami, smo z nepopisno bolestjo v srcih opazovali, kaj se godi v Rusiji. Marsikomu izmed nas je to tudi zameglilo sposobnost realnega gledanja na politična dogajanja.

Šele po tem, kar se je kmalu nato zgodilo, so se mogla spoznati gibalna za realni tok dogodkov. To pa takrat, ko so Sovjeti začeli dobrososedska pogajanja z baltiškimi državami. Druga za drugo so Estonska, Latvija in Litva sklenile z njimi v občudovanja vrednem soglasju prijateljske nenapadne in deloma tudi sodelovalne pogodbe, ki so pa vse vsebovale tudi pogoj, da se morajo iz njih izseliti državljani nemške narodnosti. Ta pogoj je bil nekaj resnično epohalnega. Saj so pribaltski Nemci na carskem dvoru imeli tako velik vpliv, da so carski generali nemške narodnosti smeli zgubljeni bitke, dočim so njihovi ruski tovariši, izmed katerih je bilo veliko število zmagoslavnih vojskovodij, bili zapostavljeni. Ta pogoj pa je svetu tudi odprl oči, da je kljub vsej navlaki židovskega marksizma, ki je zavojeval sovjetsko državno upravo, v tej upravi vendar še živa narodna zavest.

Svet je po srečno dokončanih dogovorih Moskve z rečenimi tremi baltiškimi državami pričakoval, da sovjetska Rusija tudi s Finsko sklene podobno soglasje. Za Rusijo je bilo obstoječe stanje že zato neznosno, ker ta država s svojim južnim morskim obrežjem tvori kopninski rob tik ob vhodu skozi Finski zaliv v Leningrad. Že Peter Veliki je, ko je zasnoval in z vso naglico

jel graditi novo državno prestolnico ob izlivu Neve v Finski zaliv, sprevidel, da je za novo mesto in njega varnost odločilnega pomena, da pride v rusko posest ves južni del Finske z mnogoštevilnim otočjem ob njem. Res si je to v vojnah s Švedsko tudi pridobil. Po osamosvojitvi Finske je pa Leningrad naenkrat prišel v silno neprijeten položaj triinpolmilijonske ob morju ležeče naselbine brez zanesljivo svobodnega dostopa na morje.

Ta položaj je vabil narodnosocialistično Nemčijo, da ga izkoristi. Nikaka tajnost ni več, da je bil prav resen namen tretjega »Rajha«, da napade Sovjetsko Rusijo ter razširi življenjski prostor nemškega naroda daleč proti izhodu v neizmerne, nenavadno rodovitne slovanske ravnine. Pod tem vidikom so bile vse vojne priprave Nemčije in v namenu, da ji bodo zaveznice, je nemška propaganda marljivo delovala v malih treh baltskih državah in v Finski. Posebno tej je zaradi njene izredno znamenite lege pripisovala odločilno važnost. Zato je bivši carski general Mannerheim, Šved po narodnosti, ko je postal glavni poveljnik finske oborožene sile, v popolnem soglasju z nemškim generalnim štabom in bržkone tudi po njegovih načrtih organiziral vso vojno silo Finske republike, ki se je istočasno z Nemčijo kot njena zaveznica imela udeležiti vojnega pohoda proti sovjetski Rusiji.

Po največji senzaciji naših dni — prijateljski pogodbi med sovjetsko Rusijo in Nemčijo — se je ves položaj mahoma izpremenil, tako da je Finska izpadla iz kombinacije, na katero se je bila skrbno pripravljala. Mesto slavohlepnih načrtov razširitve svojega državnega ozemlja na račun Rusije po zmagovito končani nemški vojni, je prišla naenkrat v nezaželeno interesno sfero svoje velike slovanske sosedu.

Finska, ki ni nikdar segala do Ledenega morja, je dobila na mirovni konferenci leta 1918. po svoji želji in po verjetnostnih računih zapadnih velesil o morebitnih bodočih političnih dogodkih, blizu sto kilometrov morske obale med Ribačjim polotokom in norveško mejo. Ker tam Ledeno morje zaradi toplega morskega toka nikdar ne zamrzne, pomeni ta obala v njenih rokah tudi ob zimskih mesecih, ko zamrzneta Finski in Botniški zaliv, ob kaki vojni veliko nevarnost za Rusijo. Finska bi namreč mogla postati zbirališče za sovražne vojne sile, ki bi imele po njej tudi ob zimskem času omogočen pohod na Leningrad in dalje v notranjost države.

Zavedajoč se tega, se je sovjetska Rusija, ko se je dogovorila o prijateljskih pogodbah z vsemi tremi pribaltskimi državami, želela na podoben način dogovoriti tudi s Finsko. Povabila jo je torej, naj pošlje svoje odposlance v Moskvo. Svet je pričakoval, da se tudi ta pogajanja kmalu ugodno končajo, ker je sodil, da se Finci — v svojem lastnem interesu — ne bodo upirali tako mogočni sosedu, katera gotovo ne bo stavila nesprijemljivih pogojev, kakor jih tudi ni stavila pribaltskim državicam. Pokazalo se je pa takoj po prvem sestanku v Moskvi, da začenja zadevati kōsa ob kamen.

Ko so namreč v Helsinkih postale želje Sovjetov znane, so našle tam neprijazen odmev in bile so zavrnjene po radiu v malo izbranih in očitno razdraženih besedah. Po vsej priliki so dobrim Fincem spomini na uspehe pri mirovnih konferencah, — ob pozabi, da so bili doseženi ob tedanjih, zanje izredno ugodnih razmerah — zlezli v glavo in jih navdali z nekim ponosom, ki v dejanskih okoliščinah ni bil upravičen. Zelo verjetno pa je tudi, da jih je navdajala zavest, kako znamenito so v vojaškem oziru podgotovljeni, in nad vse verjetno je končno, da so bili od kake strani k odporu vzpodbujani. Naj bo že tako ali tako, dejstvo je, da sta predsednik vlade *Kajander* in minister zunanjih zadev *Erkko* v tem, ko so njuni odposlanci odhajali na drugo posvetovanje v Moskvo, dajala in po radiu razširjala izjave, iz katerih je bilo spoznati, da je Finska kaj malo pripravljena za kake ustopke v smislu moskovskih želja. Vtis, ki ga je moral ta postopek napraviti v Moskvi, se je še poslabšal, ko so gospodje finski odposlanci v Kremlju, dasi so vsi bili večči ruskega jezika, izrazili željo, naj bi se jim dovolilo, da govore v kakem drugem in ne v ruskem jeziku. Seveda je to zahtevo — morda pod vtisom, da je bila naročena v Helsinkih — *Molotov* takoj odločno in nejevoljno zavrnil; lahko umevno pa je, da razdraženosti, ki jo je ta zahteva napravila, ni bilo mogoče več zabrisati.

Posledica te razdraženosti je sedanja vojna. Njenega izida ni še mogoče preračunati. Vendar pa splošno prevladuje mnenje, da bo Finski namesto sedanje, morda malenkostno utesnjene, vendar pa z meddržavnimi pogodbami zavarovane suverenosti in podobnega, le še svobodnejšega življenja, kakršno ji je pod carsko vlado ustvarjalo splošno blagostanje, prinesla popolno podjarmljenje, sovjetsko Rusijo pa stala zaradi pogrešne nepripravljenosti grozno veliko človeških življenj in materialnih žrtev. Ker pa je znano, da se ljudje na vsem, kar se na svetu godi, lahko uče, bo ta — tako lahkoumno od obeh strani izzvana vojska imela za ponižane Fince vsaj to dobro, da spoznajo, kako je smešno petelina, zato ker ima ostroge, prispodabljati jezdecu. Gospodje *Stalin*, *Molotov* in *Vorošilov* pa utegnejo spoznati, da je sicer številčna nadmoč zelo lepa stvar, da pa — če ni metodično obdelana in za največje zmogljivosti usposobljena ter ob uvaževanju vseh okolišnosti pravočasno uporabljena — lahko postane za velika dejanja neporabna in morebiti celo nevarna.

Ob koncu teh izvajanj naj bo še omenjeno gibalo, ki je posredno pripeljalo do sovražnosti med sovjetsko Rusijo in Finsko. Prebrisane politične glave, včasih tudi preračunljivi špekulantje, najdejo kdaj pa kdaj priliko za ustvarjanje najneverjetnejših možnosti. Nekaj takega se je posrečilo tudi gospodu *von Papenu*, ko je iz zaprašnega arhiva izkopal Bismarkovo politično oporoko ter znal voditelja Nemčije prepričati, da doseže izpolnitev svojih visokoletečih načrtov le, če se ravna po njej. Odtod ono nenadno

premikanje kulis na mednarodnem političnem odru, ki je letošnje poletje na vsem svetu zbudilo tako neznansko začudenje in iznenadenje. Odtod tudi umevanje, zakaj so se začele s tako neverjetno lepim soglasjem vseh prizadetih izvrševati kmalu nato političnoscenerijske spremembe na Baltiku, in zakaj se je dalo pričakovati, da more do podobnih izprememb priti tudi na Finskem. Bismarkov duh je pregnal sanje o širjenju nemškega življenjskega prostora na ruski vzhod in pasti mora vse, kar bi to nakano kakor koli omogočalo. Bismarkova politična oporoka pa se tesno naslanja na poldrugo stoletje prej nastalo politično oporoko Petra Velikega. Zato je tudi ta zaživela.

Praktično je novonastali politični položaj najtočneje označil amsterdamski »Telegraaf«, ki je po podpisu pogodbe med Molotovim in von Ribbentropom zapisal, da si je treba biti na jasnem, kako vse ostalo stopa v ozadje pred glavnim vprašanjem: bo-li v Evropi imelo odločilno besedo slovanstvo ali germanstvo. »S podpisom pogodbe med Molotovim in von Ribbentropom«, je ugotovil »Telegraaf« dalje, je stvar rešena v prilog slovanstvu«.

DR. GORAZD KUŠEJ:

NOVI PROBLEMI NEMŠKE MEDNARODNO-PRAVNE ZNANOSTI

V Kielu so proslavljali letos dvajsetletnico Instituta za politiko in mednarodno pravo. Pri tej priliki so se v dneh od 31. marca do 4. aprila sešli nemški profesorji mednarodnega prava na znanstveno delovno skupščino (wissenschaftliche Arbeitstagung). Prisostvovali so ji tudi nekateri nenemški strokovnjaki. Med njimi je Jugoslovane zastopal g. dr. Ilija A. Pržić, univ. profesor za mednarodno javno pravo na beograjski univerzi, ki se je odzval posebnemu vabilu kielske univerze. On je pri nas prvi poročal o delu te skupščine v 5. št. tekočega letnika beograjskega pravnega glasila »Pravosudje« z informativno razpravo »Problem manjina i prostorno načelo u novom nemačkom Medjunarodnom pravu«. Ker nam drugi viri za enkrat niso na razpolago,¹ smo vzeli iz nje jedro pričujočih navedb, kolikor so reproduktivne narave.

Naš namen ni, da bi dali izčrpen pregled vseh vprašanj, ki so jih na tej skupščini obdelali posamezni predavatelji. Zagrabili bomo samo dvoje problemov, ki presegata ozke meje zgolj strokovne zanimivosti in dobivata po-

¹ Doslej (junij 1939) predavanja, ki so jih imeli na tej skupščini posamezni predavatelji, še niso bila ponatisnjena in je njih vsebino podal dr. Pržić po svojih osebnih zapiskih

sežno glede na aktualno zgodovinsko dogajanje v svetu splošno ideološki pomen. Enega je obravnaval priznani koelnski profesor Gustav Adolf Walz v predavanju »Pravo manjšin in pravo narodnostnih skupin«, drugega pa berlinski profesor in tajni državni svetnik Carl Schmitt, ki po pravici velja za vodilnega teoretika narodnosocialističnega prava vobče. On se je lotil posebno pozornost vzbujajočega predmeta, kateremu je dal naslov »Mednarodnopravni red velikega prostora« (Völkerrechtliche Grossraumordnung).

Predavanje prof. Walza je obrazložilo narodnosocialistično gledanje na vprašanje narodnostnih manjšin. Ono ostro zavrača manjšinsko pravo, kakor so ga ustvarile mednarodne pogodbe iz l. 1919 in 1920. Že samo izhodišče tega prava, ki hoče ščititi razne vrste manjšin, katere opredeljuje kot rasne, verske, jezikovne, onemogoča pravilno obravnavanje in razumevanje bistva narodnostnega vprašanja. V nemških očeh je imelo prvenstveni namen, pod vodstvom ameriške židovske skupine rešiti za žide povoljno židovsko vprašanje. Nadalje je v tem pravu pojem manjšine zasnovan čisto politično v odnosu k političnemu pojmu večine. Medtem ko ima le-ta vse pravice v državi, naj bi imela manjšina vsaj tiste, katere ji dajo mednarodne pogodbe. Vendar če gledamo na tako ureditev manjšinske zaščite praktično, je važno edino vprašanje, kdo bo to zaščito učinkovito jamčil. Jamstvo je prevzela zveza zapadnih demokracij pod vplivom židov. Kot njegova sredstva sta bila organizirana mednarodna sodna zaščita in nadzor sveta DN nad izvajanjem manjšinskega prava. Obe sredstvi sta odpovedali. Nadzor sveta DN, ki bi bil lahko zares učinkovit, zato, ker je svet DN izrazito političen organ, ki vrh tega še samo soglasno odločuje. S tem je po svoji lastni sestavi za uspešno opravljanje te funkcije ohromljen. A tudi zaščita, ki naj bi jo nudilo Stalno mednarodno sodišče, se je izkazala kot iluzorna, v veliki meri zato, ker je sodišče zavzelo mnenje, da so zanj obvezne samo norme mednarodnega prava in da se ga ne tičejo norme notranjega državnega prava, kakor so ustava, zakoni in uredbe. Prav ta pravna pravila so pa za manjšinsko pravo najvažnejša, zakaj manjšinsko pravo, kolikor je mednarodnega značaja, vsebuje pretežno le obveze odnosno smernice za povoljno notranjo državno ureditev manjšinske zaščite. Ta splošna navodila brez svojega notranje-državnega dopolnila v konkretnih sporih navadno za manjšino ne dajejo ravno zavoljo svoje neodrejenosti ugodnega presojevalnega merila. Zato je to manjšinsko pravo dejansko mrtvo. Ono ni nič drugega kot eden tistih lažnih okrasov, ki spletajo venec, s katerim se obdaja zapadnjaška individualistično racionalistična ideologija enakosti in svobode. Saj ona je služila tudi tej manjšinski zaščiti za izvor. Zato ni čudno, da jo je mnogo držav smatralo sploh samo za prehodno ustanovo, kot sredstvo za postopno in ublaženo asimilacijo manjšine večini. — Čisto drugačen je nemški pojem manjšine. Njega obeležuje že izraz »narodnostna skupina« (Volksgruppe).

Tu ne gre več za tako raznovrstne in nepovezane pojme, kakor so rasne jezikovne ali verske skupine. Osnova narodnostni skupini je njena pripadnost h kakemu narodu (Volkstum). Merodajno ni aritmetično razlikovanje večine in manjšine po ločitvenih kriterijih rase, jezika ali vere, od katerih nobeden zase ali niti vsi skupaj ne delujejo z nujnostjo kvalifikativno za dotično skupino v tem smislu, da bi jo tako diferencirajoče določevali, da jo s tem kot nekaj bistveno različnega oddvajajo od ostalih obdajajočih ljudskih skupin. Prvinske skupine, na katere se da človeštvo reducirati in ki zares objamejo vsega človeka, dajoč mu njegovo posebno bistvo, so po nemškem pojmovanju edino narodnosti. Zato je Nemcem napačno postavljeni problem manjšine upravičen samo kot problem narodnostne skupine, ki ima i svojo politično i kulturno i znanstveno stran. Če se sedaj vprašamo, kaj narodnostni skupini pritiče, potem odgovarja prof. Walz kratko »življenjski prostor«. Po njegovem mnenju je to prvenstveno kulturni in gospodarski pojem, politični utegne postati šele v poslednji vrsti. Nemška teorija tudi odklanja nauk o neki abstraktni enakosti bodisi poedincev, bodisi posameznih narodnostnih skupin. Zakaj njej se zdi umeten, zgolj miselno zasnovan in življenjski resničnosti neustrezajoč. To so ideje nestvarnega laičnega individualistično racionalističnega univerzalizma. Njim je počelo idealizirani in kot najvišja vrednota zamišljeni posameznik. Torej neživljenjski abstrakcijski in generalizacijski univerzalizem, katerega je kot prvo izoblikovalo prav za prav krščanstvo s svojim naukom o enakosti vseh ljudi kot otrok božjih in samostojni vrednosti vsakega poedinca, ker je po svojem daru svobodnega odločanja sposoben za zveličanje. Na našo celino so nazori o enakosti in svobodi poedincev prodrli z veliko francosko revolucijo leta 1789. Z njimi je prinesla vero, da se dá z razumsko pravno organizacijo, osnovano na njenih načelih enakosti in svobode posameznikov, na najboljši način urediti vsa zapletenost družbenega in narodnostnega sožitja, bodisi v okviru posameznih držav, bodisi v vzajemnem odnosu držav. Drugačnega mnenja je sodobna nemška znanost. Pogled na stvarnost ji pove, da si niso enaki niti poedinci niti narodi. Če že v okviru istega naroda ni mogoče reči o njegovih pripadnikih, da so enaki, ker so različno nadarjeni, z različnimi stremljenji, ker imajo individualizirajočo telesno konstitucijo in duhovno strukturo, koliko manj je to mogoče trditi o narodnostih. Saj prav one so po samem svojem bistvu kot prvinske redukcije človeštva prvobitne činilke raznolikosti človeškega rodu. Ta naravna raznolikost narodnosti, zvezana s svojsko narodnostno sposobnostjo, daje v sožitju narodov vsakemu posebno pomembnost, posebno poslanstvo, skratka posebno vrednost. Ta vrednost se da hierarhizirati pod izbranimi vidiki; tako dobimo v sami narodnostni snovi stvarno upravičen razlog za nadrejenost odnosno podrejenost nekih narodnosti drugim ozir. eni, vedno pod dotičnimi vidiki seveda. Ker so narodnostne skupine organske, objektivno dane celote, jih je treba tudi kot take

zaščiti in ne zgolj posamezne njihove člene. Na omejenem prostoru, kjer žive vsled zgodovinskega razvoja različne narodnosti v nekaki ožji življenjski skupnosti, je to mogoče edino v pravni obliki avtonomije. Ona mora biti vedno kulturna, vrh tega je lahko še gospodarska, če dopušča njena gospodarska zmogljivost narodnostni skupini samostojno gospodarsko življenje. — Kakor priznava nemško pojmovanje vsaki narodnostni skupini posebno svojskost, tako ji tudi kot posledico te posebnosti prisoja posebno gledanje na svet in življenje, poseben življenjski in svetovni nazor. Individualistično racionalistične ideje, ki so bile temelj zaščiti manjšin iz l. 1919-20, bi lahko nazvali ekspanzivno imperialistične, ker hočejo veljati kot edino pravilne in zveličavne za vse ljudi in kraje. Po nemškem naziranju so pa le ideologija političnega imperializma zapadnih velesil. V nasprotju k tej ideologiji ni cilj nemške zasnove zmaga enega univerzalističnega življenjskega in svetovnega naziranja na škodo posameznih narodnostno vezanih pogledov na vsa ta vprašanja, temveč varovanje posebnega svojstva vsakega naroda. Torej ne plitko izenačevanje, temveč ubrana sestavljena celota, unitas compositionis. V spoštovanju posebnih svojstev poedinih narodov obstoja nova nemško pojmovana ravnopravnost v odnošajih med narodi. Mesto dobro ali zlonamerno zamišljene abstraktne enakosti, diferencirajoča, realnim okolnostim ustrezna enakost, nekako po načelu »ne vsakemu isto, vendar vsakemu svoje«. Vprašanje seveda nastane, ali se ni s pridružitvijo Češke Nemčija izneverila svoji pravkar obrazloženi ideologiji in nastopila pot imperializma, narekovanega zgolj po egoističnih interesih nemškega naroda. Prof. Walz odgovarja zanikalno in pravi, da je ravno češko-moravski protektorat treba smatrati kot življenjski način, ki je primeren za češko narodnostno skupino. Češki narod leži sredi nemškega, a vendar ni postal njegov del, temveč je ostal samostojen z lastnim kulturnim in gospodarskim življenjem. Za te dobrine, ki mu jamčijo nadaljnji narodnostni obstoj, je dal edino protivrednost v svoji politični nevtralizaciji. Rešitev češkega vprašanja naj bi tako nakazovala tudi spremembo v načinu vodstva v Evropi. Po besedah prof. Walza so zapadne velesile kot sredstvo svojega vodstva uporabljale militarizem, vojno ogražanje in slično; sedaj pa, ko po njegovem mnenju Nemčija prevzema vodstvo, prihajajo na dan druga sredstva, namreč politična nevtralizacija narodov, katerim je dopuščena ohranitev njihove samobitnosti v pravni obliki kulturne in gospodarske avtonomije.

Prof. Carl Schmitt je v svojem predavanju skušal znanstveno utemeljiti narodnemu socializmu zelo priljubljeno tezo o rajhu in njegovem življenjskem ter velikem prostoru. Odklonil je univerzalistično zasnovo mednarodnega prava, ki hoče podvreči mednarodne odnošaje na vsem svetu istim pravilom in kjer je zopet eno glavnih načel pravna enakost držav kot mednarodnopravnih subjektov z vsemi nujnimi posledicami. Med te spada zamisel kolektivne varnosti, vzajemnega jamstva nedotakljivosti mej, sistem

sankcij proti kršitelju varnosti in nedotakljivosti, ki ima svoj vrh v skupni vojni proti napadalcu. Prof. Schmitt nasprotno meni, da se odvija mednarodno življenje po »velikih prostornih načelih«. Tradicionalna mednarodnopravna znanost sicer doslej priznava samo en prostorni element, državo. Vendar to ni pravilno. Narodni socialisti so že takoj spočetka uvedli še eno prostorno prvino, ki je nad državo, namreč narod. A v znanosti mednarodnega prava so se že od nekdaj izoblikovale še druge prostorne enote. Sem spada n. pr. nauk o prirodnih državnih mejah kot nekaka naravna legitimacija prostorninske državne ekspanzije. Ta nauk so regenerirali in modernizirali sodobni italijanski pisci s tezo o »pravici naroda do zemlje«. Za prvo mednarodnopravno načelo velikega prostora smatra prof. Schmitt Monroejevo doktrino. V čl. 21 pakta DN je dobila svoje pozitivno pravno priznanje. Od tedaj je prišla ta doktrina v modo. Avstralija jo je prikrojila za svoje potrebe in proglasila l. 1922, Japonci so jo hoteli prenesti na svoje interesno področje na Daljnem vzhodu (zadnje čase smo čuli tudi o nemških in italijanskih namerah, da bi se proglasila za nemško in italijansko interesno območje). Bistveno načelo te doktrine je, da izključuje v prostoru, katerega zahteva zase, intervencijo sil, ki leže izven tega prostora. Če si pokličemo v spomin bistvo Monroejeve doktrine, katero še vedno Američani zahtevajo izključno zase, lahko tudi že razberemo prvine, ki jih zahteva izvedba velikega prostornega načela v mednarodnem pravu. Zaključen zemljepisni prostor (n. pr. ameriška celina), politična ideja (Amerika Amerikancem ob izključitvi vsake intervencije izven tega prostora ležečih držav in dopustnosti novih kolonizacij z njihove strani) ter močan narod, organiziran v lastni državi, ki je nosilec te ideje (USA). Pri tem zemljepisni prostor, nad katerim se ta ideja razprostira, vedno presega meje države, katera to idejo oživlja. A tudi druge sile delujejo v velikih prostorih, seveda kaže pri tem delovanju vsaka sila svojske posebnosti. Britanski imperij ni zaključen zemljepisni prostor, zato je zanj večje važnosti vprašanje poti, ki vežejo ta imperij. V tem vidi prof. Schmitt razlog, da so angleški mednarodnopravni strokovnjaki zasnovali to pravo kot univerzalistično in humanitarno, zakaj to jim narekuje interes njihovega imperija. Odtod britanska občutljivost za vsa vprašanja, ki se tičejo teh poti, odtod britanska Monroejeva doktrina, namreč pridržek v Briand-Kelloggovem paktu, v katerem izjavlja Velika Britanija, da bo vsako vmešavanje v določenih deželah smatrala za čin, ki mora izzvati samoobrambo. Medtem ko je vsebina politike drugih sil prostor, so vsebina angleške politike poti. Odtod interesna nasprotja z drugimi narodi, katera dobro ilustrira neka Mussolinijeva izjava, da je Sredozemlje za Angleže samo pot, dočim je za Italijane življenjski prostor. — V zvezi s pojmom prostora se je prof. Schmitt dotaknil tudi manjšinskega vprašanja. Naglasil je, da naziranje — češ v pravih demokracijah je manjšinska zaščita nepotrebna, primerna je samo v deželah vzhodne

in jugovzhodne Evrope — predstavlja arogirano pravico intervencije za zapadne demokracije v teh prostorninskih predelih. Taka regionalno zasnovana zaščita manjšin je krivična. Če se je pa že smatrala kot prostorninsko vezana ustanova, potem bi zanjo moralo veljati načelo neintervencije od onih držav, ki ne pripadajo temu prostoru. Pravica nadzora nad pravilnim izvrševanjem te zaščite, morebiti tudi potom intervencije, bi morala pripasti izključno samo tisti državi, katera ima v tem prostoru hegemonijo. Zato Nemci manjšinsko pravo odklanjajo in ga zamenjujejo s pravom narodnostnih skupin.

Vse to spoznanje narekuje po mnenju prof. Schmitta potrebo po popolni reviziji mednarodnega prava. Treba je zapustiti nestvarno univerzalistično motrišče in zavzeti realnega. Država sama ni več osrednji pojem mednarodnega prava, poleg nje se pojavlja narod. Tako bo prišlo do pravega »mednarodnega« prava mesto sedanjega, ki je samo »meddržavno«. Gonilna moralna in duhovna sila je narod, država je samo tehnični priroj te sile. Nemško pojmovanje pohaja z načela velikega prostora in pojma rajha. Jedro rajha je močna narodnostna država, ki ima nadoblast v dotičnem prostoru. Rajh, imperij opredeljuje določene ideje. Imperiji te ideje ostvarjajo preko meja države, ki je njih nositeljica, v »velikem prostoru«, ki je nekak njih delovni prostor. Važno je, da v tem prostoru posamezni imperij ne more dopuščati intervencije drugih. Prof. Schmitt priznava, da pojem rajna se ni izdelan v celoti, vendar misli, da ni več utopija, temveč stvarnost srednje Evrope. On pomeni vzajemno spoštovanje sosedov in nedovoljenje vmešavanja tujcev v ta srednjeevropski »veliki prostor«. Srednjeevropski rajh bi bil nekaka zveza nemške politične misli z realnim mednarodnim pravom. Z njim so se Nemci otesli samodržstva univerzalističnega, nestvarnega mednarodnega prava; saj njegov namen je bil le, trajno siliti Nemce v podrejeno pravno stanje z zahtevo po togem vzdrževanju statusa quo. Sedaj so se Nemci te more otesli in stavljajo svoj pojem rajha zapadnemu imperializmu nasproti.

V zelo živi diskusiji, ki je sledila predavanju, je prof. Schmitt po Pržičevem poročilu svoje misli še takole preciziral. Načelo prostora ni niti agresivno niti imperialistično. Ono ni geopolitično, temveč prehaja v kategorijo mednarodnopravnih pojmov, ker ga mednarodno pravo veže z načelom neintervencije. Ta prostor je odtegnjen vsakemu vmešavanju, posebno še ideološkemu s strani tretjih sil. Rajhov, imperijev je več, zato je ta pojem pluralističen in ne univerzalističen v smislu svetovne države (Wolffova civitas maxima) ali svetovne vlade. K njej stremi sovjetska unija s pomočjo svetovne revolucije, a prav tako Velika Britanija iz egoistično političnih interesov. Vsak rajh ima svoj prostor in svojo posebno politično idejo (n. pr. idejo antikominterne). Rajh zato ni istoveten z državo. V mednarodnem pravu postanejo rajhi subjekti prve vrste, države pa subjekti

druge vrste. Zato rajh v svojem velikem prostoru lahko sklepa dvostranske pogodbe o kulturnih in gospodarskih odnošajih z navadnimi državami po načelu »vsakemu svoje«. Rajh je nadalje nosilec politične ideje v svojem »velikem prostoru«, on je predstavnik »narodne življenjske celote« (Völkische Lebenstotalität), ki ima na tem prostoru svoje življenjske interese. Ta celota mora združiti okoli sebe neko večjo zajednico, katero veže osrednja misel rajha. Njegova misel je misel o prostoru rajha, na katerem se vzajemno priznavajo vse tamošnje narodnostne odnosno državne samobitnosti, rajh sam pa ima poslanstvo in odgovornost, da to idejo oživetvori.

Nalašč smo navedli dokaj podrobno vsebino teh dveh predavanj in jo mestoma še sami poživili, ker nad vse dobro prikazuje narodnosocialistični pogled na narodnostno vprašanje in poslanstvo nemškega naroda in njegove države. Obe predavanji preveva ena misel, namreč da je narod prvobitna skupnostna tvorba, krven in usodnoten kolektiv, zvezan z ozemljem, skratka življenjska celota zase. Narod potrebuje svoj »življenjski prostor«. A dočim je za neke narode ta pojem izčrpan v kulturni in morebiti še gospodarski samostojnosti, je za narode, ki so nosilci rajhovskih idej, raztegnjen na politično področje in prostorninsko na ves veliki prostor rajha. Samo druge besede za razlikovanje gosposkih narodov (Herrenvolk), ki so edini poklicani za vladanje, od podrejenih. Prof. W a l z smatra z ozirom na češki narod za popolnoma pravilno okolnost, da je politično nevtraliziran, celo poudarja, da je to v smislu novega vodstva v Evropi, ki ga je prevzela Nemčija. Iz tega bi se dalo sklepati, da takih nevtralizacij še ni konec in tudi izvajanja prof. S c h m i t t a dajo misliti o tem. Zakaj nosilec resnične politične ideje v srednjeevropskem prostoru je rajh pod nemškim vodstvom in on, kolikor je nemška narodnostna država, sklepa z ostalimi državami na svojem velikem prostoru samo »kulturne in gospodarske« dvostranske pogodbe. Politična misija je torej pridržana izključno rajhu, pravilno narodu, ki je nosilec njegove politične misli. Po prostorninskem načelu je izključena vsaka intervencija tretjih sil na velikem prostoru rajha, torej v njegovi interesni sferi. To pomeni, da so v tem prostoru vse narodnostne skupine, tudi tiste, ki bi bile organizirane v »drugovrstnih« mednarodnopравnih subjektih, državah, nevtralizirane. Zakaj nikakršna pomoč od zunaj, ki bi podpirala njihove politične samostojnostne težnje, ne bi bila dopustna. S tem bi bila njihova zunanjepolitična dejavnost zlomljena, prešla bi nujno na rajh. Nerazdružni prepletenosti politike in gospodarstva (posebno še v zunanji trgovini) se v tem velikem prostoru ne bi mogla uspešno upirati niti posamezna državna samobitnost, kaj šele gospodarska avtonomija lastno državno samostojnost pogrešajočih narodnostnih skupin. Vse te gospodarske enote bi se morale nujno podrediti in prilagoditi potrebam v novem prostoru, kar bi jih zopet spravilo v čim večjo odvisnost od skupne središčne sile in njenega vodstva. Mislimo, da bi tak stalen vpliv moral nujno delovati i na notranje politične

prilike držav v tem prostoru i na kulturno samostojnost in jih do dobršne mere vistosmeriti. Zato se nam zdi, da ideja srednjeevropskega rajha in avtonomije narodnostnih skupin ne pomeni samo političnega vodstva v vsem tem prostoru po osrednji narodni in državni edinici, temveč bolj ali manj prikrito tudi gospodarsko in kulturno, torej totalno vodstvo. Če še pomislimo, da je kulturna dejavnost tesno povezana s politično, s pogledom na družbeno življenje in njegovim osmislenjem, potem se samo lahko vprašamo, kaj ostane narodnostim, ki niso vodilne, od njihove samobitnosti. Prav njena ohranitev pa je proglašena kot najvzvišenejša naloga rajha, kot njegov smisel obstoja. Zato lahko trdimo, da je zamisel pravic narodnostnih skupin malo pomembna za nenemške narodnostne skupine in da je prikrojena predvsem potrebam nemških, od sklenjenega narodnostnega ozemlja oddeljenih narodnostnih otokov. Predavanje prof. Walza ni razjasnilo vprašanja, kakšna bodo jamstva pravic narodnostnih skupin, niti kdo jih bo nudil, niti kako bodo urejena. Iz Schmittovega predavanja lahko zaključimo, kdo bo nemškim narodnostnim skupinam v velikem prostoru rajha nudil zaščito, namreč nemška narodnostna država. Kdo pa nenemškim na ozemlju nemške države? Tu bo očitvidno vse odvisno od njene lastne presoje in dobre volje...

Narodnosocialistična znanost je že s tem, da je vnesla v mednarodno pravo pojem naroda kot nekaj, kar več velja kot država, zasledovala namen razbiti toge državne meje. Te so po tradicionalnem mednarodnem pravu ovira vsakemu neposrednemu vmešavanju v notranje državno življenje s strani drugih držav. Država je s svojimi mejami neprodiren oklep, nekaj po svojem pravnem položaju ustaljenega in kot taka prvina v statični prirodi prava. S tem da je narodnosocialistična znanost uvedla v ta pravni red narod kot dinamično prvino, katere meje niso ustaljene, temveč gibljive, je hotela doseči mobilizacijo teh mej ali kakor tudi pravijo njihovo spiritualizacijo. Kjer narodnostne dinamične meje sekajo toge, pravno določene meje držav, pride lahko do narodnostnih nesoglasij in tedaj je narodnostna država kot tehnični močanski pristoj tega naroda dolžna intervenirati v tako zvanih »notranjih« zadevah tuje države, kolikor gre za njene narodnostne pripadnike.² Po Schmittu proglašeno načelo velikega prostora vodi do istega uspeha. Idejo rajha nosi osrednja najmočnejša narodnost, organizirana v svoji lastni državni samobitnosti. Njej gre hegemonija v tem prostoru, a njeno poslanstvo in njena premoč na njem ji nalagata tudi skrb za njene narodnostne skupine, nahajajoče se v drugih državah njenega velikega prostora, in za uspešno zaščito njihovih interesov.³ Tako bi ta nemška Monroejeva doktrina mogla uspešno služiti za opravičbo vmešavanja v notranje

² Prim. Dr. Branko Vrčon, Režimi in diplomacija, Misel in Delo, IV, str. 66 ss.

³ Na isto opozarja tudi dr. Pržić v razpravi, navedeni v uvodu.

zadeve drugih držav v določenem prostoru iz razloga, da je treba ščititi tamošnje nemške narodnostne skupine.

Vsem tem naziranjem so skupne temeljne premise, ki niso znanstveno dokazljive kot neomajne stvarnosti, ki so zgolj zavestno ali podzavestno izbrane pod vidikom interesov nemškega naroda. Že sama ideja o neenakosti narodov spada sem, na kateri se potem vzpenja ideološka zahteva po srednjeevropskem rajhu, katerega so poklicani voditi Nemci, in to s posledicami, ki smo jih skušali zgoraj očrtati. Kje je objektivni kriterij za tako mišljenje? Ni ga niti v zgodovini, zakaj »Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti« se ni vzdrževalo na nemškem narodnostnem političnem inženju, temveč na pojmu zapadne krščanske skupnosti, ki je predstavljal religiozno-politično-kulturno življenjsko dejstvenost, niti v zemljepisni legi niti v kaki biološki snovi, zakaj tudi drugi narodi na tem prostoru so pokazali zmožnost politične samostojnosti v lastni državnosti. Negacija potrebe te samostojnosti za druge narode, odnosno njena okrnitev po politični nevtralizaciji je lahko samo utemeljena v golem interesu nemškega naroda, ne pa v kaki nujnosti, dani po sami naravi drugih, obdajajočih ga narodov. Vsaka hierarhizacija vrednosti posameznih narodov pod takimi vidiki je zato popolnoma samovoljna. Tu je kriterij samo sila, nadmočnost enega naroda in njegove države nad drugimi in iz tega razloga naj bi jima šla posebne vrste pravica kot edino ustrezna stvarnemu pravu. Nobenega pametnega razloga ni, da bi male in srednje države ravno zavoljo svojih interesov, ki so prav tako stvarni, ne imele prav, če smatrajo za edino realno in resnično pravo tisto, ki izhaja iz univerzalistične zamisli njihove pravne enakosti, ne glede na njihovo sociološko politično moč. Pri takem pravnem redu seveda lahko postane njihova sociološka politična sila pomembnejša, ker so samostojne in ker imajo dejansko sposobnost stopiti v razne zveze z drugimi, iste cilje zasledujočimi državami, brez ozira na njihovo prostorno lego. To lahko odvzame ali vsaj ograža hegemonijo nemškemu narodu v srednji Evropi in to naj bi Schmittova teorija mednarodnopravnega reda velikega prostora onemogočila. Vsa ta naziranja so torej narekovana po enem samem vodilnem načelu, namreč »pravo je, kar nemškemu narodu koristi«. ⁴ Z isto pravico bi si ga lahko prisvojil vsak drug narod, kar najzgovorneje priča, da pripelje idejo prava v absurdnost. Pravo je in mora biti med členi istovrstne skupnosti, in za tako smemo pač smatrati vsaj družino evropskih držav, razumen mirovni red, ki upošteva vse člene te skupnosti kot enakovredne, ne oziraje se na različno stopnjo njihove sociološko politične moči. To je edina zamisel prava, sprejemljiva za male in srednje države, ki ne

---

⁴ Podobne misli sem zastopal v razpravi Akademija za pravice narodov, Slovenski Pravniki, 1937, str. 169 ss., kjer sem polemiziral s pojmom rajha, kakor ga je razvil Hans K. E. L. Keller v knjigi *Gegenreich Frankreich*, Berlin 1935.

jemlje velikim ničesar njihove vplivnosti, četudi jim nalaga spoštovanje interesov šibkejših. Če je v praksi glede tega spoštovanja marsikaj želeli, je vendar že samo priznanje takega načela kot pravnega zelo dragocenega idejnega pomena, ki ga ne smemo podcenjevati. Dokler v svetu ideja enakosti in enakega ravnanja z velikimi in malimi državami še kaj velja, dokler se smatra za splošno tekovino kulturne sredine, je še vedno velika zaščita malim in srednjim. Zato se zdijo nove nemške teorije samo okorno olepšana nova naklada teorije sile in ne prava. Glede na vse to je treba tudi nauk o pravicah narodnostnih skupin sprejeti z avtoriteto njegove dvoreznosti s primerno opreznostjo po geslu: Timeo Danaos.

O B Z O R N I K

Po optiranju v Gornjem Poadižju in Kanalski dolini

Ko je letos 9. januarja mešana komisija za izseljevanje Nemcev iz Bolcanske, Bellunske, Trentinske in Videmske pokrajine zaključila pregled oddanih opsijskih prijav, sta načelnik italijanske delegacije državni podtajnik Buffarini Guidi in načelnik nemške delegacije dr. Luigi poslala Mussoliniju ter Hitlerju sledečo brzojavko:

»Ob zaključku opsijskih poslov v Gornjem Poadižju, izvršenih v popolni složenosti in v največjem redu, imam čast dostaviti Vam, ki ste ta dogodek velikega političnega in zgodovinskega pomena zamislili in hoteli, vse bistvene podatke.

Od 313.000 prebivalcev v Bolcanski pokrajini je imelo 31. decembra 1939 po sporazumu med Rimom in Berlinom 229.500 drugorodcev nemškega jezika in plemena opsijsko pravico. Od teh jih je 166.488 optiralo za nemško državljanstvo in se tako obvezalo, da se bodo do 31. decembra 1942. preselili v Rajh; 27.712 se jih je izjavilo za italijansko državljanstvo in 35.300 oseb, ki niso podpisale nobene izjave, ostanejo po sporazumu takisto italijanski državljani.

Za jezikovno mešani predel Trentinske pokrajine so podatki sledeči: Od 24.453 oseb, pripuščenih k optiranju, jih je 13.015 optiralo za Nemčijo in 3.802 za

Italijo. 7.636 jih ni podpisalo nobene izjave in ostanejo tako italijanski državljani.

V Videmski pokrajini (Trbiški okoliš) je od 5.603 drugorodcev s pravico do opcije 4.576 prebivalcev optiralo za Nemčijo in 337 za Italijo. 690 oseb ni podpisalo nobene izjave ter obdrže italijansko državljanstvo.

V Bellunski pokrajini (okoliš Ampeza) je od 7.429 prebivalcev, pripuščenih k optiranju, 1.006 prebivalcev optiralo za Nemčijo in 6.423 so ostali italijanski državljani. Končno je še 280 drugih drugorodcev optiralo za Nemčijo; glede teh pa še proučujejo, v katero izmed omenjenih pokrajin spadajo.

Ti uradni podatki nam odkrivajo veliko več, kakor izhaja iz samih golih števil.

Predvsem je šele sedaj jasno, da so imeli pravico do opcije samo oni Nemci, ki so prišli pod Italijo po svetovni vojni. Niso pa imeli te pravice oni Nemci, ki bivajo na predvojnem ozemlju Italije. Pri tem ne mislimo na nemške državljane, temveč na nemške rojake z italijanskim državljanstvom. Teh je 1. 1921. italijansko uradno štetje, ki je še upoštevalo občevalni jezik, ugotovilo 8.335, in sicer v sedanji pokrajini Aosta (prej Turin) 1745 [v sedanji občini Gressoney, nastali po omenjenem štetju po združitvi občin Gressoney — la Trinité in Gressoney — Saint Jean 1181 (celotno prebivalstvo 1260) in v občini

Issime 564 (1384)]; v pokrajini Belluno, in sicer v občini Sappada 1254 (1272); v pokrajini Novara 1050 [v občini Formazza 655 (702), v občini Macugnaga 322 (572) in v tedanji občini Salecchio (sedaj priključena občini Premia) 73 (75)]; v pokrajini Vercelli (ob času šteta del pokrajine Novara) 1.306, in sicer v občini Alagna Valsesia 533 (554), v občini Rima San Giuseppe 21 (195) in v občini Rimella 752 (752); v pokrajini Verona, in sicer v frakciji Glazza občine Selva di Progno 711 (2.767); v pokrajini Vicenza, in sicer v občini Roana 190 (5.341) in v pokrajini Videm (Udine) 2.079, namreč v občini Paluzza (frakcije Timau) 1.247 (3.936) in v občini Sauris 832 (832).

Pravica do opcije je bila po uradnih podatkih priznana 267.005 osebam na prejšnjem avstrijskem ozemlju, ki je bilo po vojni priključeno Italiji, in 280 osebam, glede katerih pristojnosti se vršijo še poizvedovanja, celotno tedaj 267.365 osebam. To število je zelo počučno, kajti pri štetju leta 1921. so dognali, da je v tedanji upravni enoti »Tridentinska Benečija«, iz katere sta leta 1927. nastali Bolcanska pokrajina s pretežno nemškim prebivalstvom ter Trentinska pokrajina s pretežno italijanskim prebivalstvom, in od katere je bil manjši del (okolje Ampezza) vključen v Bellunsko pokrajino, govorilo od 622.288 italijanskih državljanov 195.650 oseb ali 314% nemški in 426.638 oseb ali 686% italijanski ali ladinski. Poleg tega je bilo v deželi še 25.415 tujcev, po večini avstrijskih državljanov. Ti so, kolikor se niso izselili že prej, postali ob anšlusu nemški državljani in so kot taki morali že do konca decembra 1939 zapustiti Italijo. V tedanjem Trbiškem okraju, ki je obsegal Kanalsko dolino z občinami Lipalja ves, Naborjet, Pontabelj, Trbiž, Ukve in Žabnice ter poleg tega še občino Belo peč z delom občine Rateče iz Radovljiškega okraja na Kranjskem, od pa so našli 8.224 prisotne prebivalce. Od teh je bilo 7.017 italijanskih državljanov. Po občevalnem jeziku je bilo izmed italijanskih državljanov 1.106 Slovencev, 4.185 Nemcev ter 1.207 Italijanov in Furlanov. Izmed tujih dr-

žavljanov je bilo 295 jugoslovanskih državljanov.

Po uradnem štetju iz leta 1921 bi imelo tedaj pravico do opcije vкупno 199.833 ali okroglo 200.000 oseb. Po spoznanju med Italijo in Nemčijo od oktobra 1939 pa je imelo to pravico 267.365 oseb. Izključeno je, da bi se v času od l. 1921. do l. 1939. število Nemcev tako pomnožilo, obratno večja je verjetnost, da je njihovo število ostalo neizpremenjeno ali da se je celo zmanjšalo. Odkod tedaj ta prirastek? V njem se izraža predvsem dejstvo, da je bilo štetje pač netočno in da se je od italijanske strani število Nemcev namenoma znižalo, podobno kakor se je to v še večji meri zgodilo tudi v Julijski Krajini, zlasti v Trstu in v Istri. Toda število k opciji pripuščenih oseb prekaša število Nemcev tudi po njihovi lastni cenitvi in po dejanskem stanju. Tako je bilo po zadnjem avstrijskem štetju leta 1910, ki je bilo Nemcem vsekakor pravično ali zanje celo preveč ugodno, v škodo drugih narodnosti, na Južnem Tirolskem (Gornjem Poadižju okroglo 257.000 in v Trbiškem okolišu v gori označenem sedanjem obsegu 6427, vкупno tedaj okroglo 263.500 Nemcev, med katere pa so všteti tudi vsi poznejši tuji državljani nemške narodnosti na tem ozemlju. (L. 1921. so v Kanalski dolini našli 2202 Slovence.) Preostale razlike si ne moremo raztolmačiti drugače, kakor z domnevo, da so bili pripuščeni k optiranju tudi nenemci, in sicer v Poadižju Ladinci in v Kanalski dolini Slovenci.

To domnevo potrjujejo tudi pozitivna poročila. Tako so v Valbadiji v občini Corvara ter v Pieve di Livinallongo in v Arabbi skoraj vsi Ladinci brez izjeme glasovali za izselitev v Nemčijo. Med temi je veliko takih, ki sploh ne znajo nemščine.

V Kanalski dolini so italijanske oblasti izročile vprašalne pole ne samo pravim Nemcem in nemčurskim Slovincem, temveč tudi zavednim Slovincem, da, celo Slovincem, ki niso rodom iz Kanalske doline (tako n. pr. nekaterim Bovčanom, ki so zaposleni v Rabeljskem rudniku), in Italijanom, ki niso rojeni v starih pokrajinah Italije. Šele nepričakovana plebiscitarna prijava za izse-

litev skoro vsega prebivalstva, ki je utegnila biti Italiji toliko iz politično-prestižnega kolikor iz materialnega stališča dokaj neljuba, je napotila oblasti, da so skušale uveljaviti pravilno tolmačenje dogovora, po katerem bi se morali izjaviti za nemško ali za italijansko državljanstvo samo nemški rojaki (Volksdeutsche). Italijanske oblasti so se tedaj postavile na stališče, da se smejo izseliti samo pravi Nemci, torej niti ne vsi oni, ki govorijo nemški ali ki se sami smatrajo za Nemce, temveč samo oni, ki so tudi po poreklu Nemci. Od izseljevanja bi bili tako izključeni vsi Slovenci in vsi ponemčeni Slovenci.

Po objavljenih uradnih podatkih pa je očitno, da ta razlaga dogovora ni uspela italijanski oblasti, vsaj ne glede opcijske pravice. Ni naš namen in tudi ni tu mesto, da bi razpravljali o tem, kateri razlogi so to preprečili, ali kateri razlogi so napotili nenemško prebivalstvo, da je sploh optiralo ali da je celo optiralo za nemško državljanstvo. Dejstvo je, da so med onimi, ki so optirali za Nemčijo ali za Italijo, tudi Slovenci, da celo jugoslovanski državljani.

Objavljeni podatki se nanašajo skupno na ves Trbiški okoliš in ne omenjajo rezultatov za posamezne vasi. Zaradi tega niti posredno ne moremo vsaj približno določiti števila Slovencev, ki so optirali in se odločili za oranžno ali za belo prijavnico. Slovencem, tembolj pa seveda še jugoslovanskim državljanom ni bilo treba podpisati nobene prijavnice ter bi lahko ostali še dalje v Kanalski dolini in ohranili svoj jezik in domovino. Tisti, ki so oddali oranžno prijavnico, so se s tem proglasili za Nemce in se bodo morali izseliti v Rajh. Oni pa, ki so podpisali belo prijavnico, so sicer ohranili italijansko državljanstvo in bodo verjetno smeli ostati dalje v svojih domovih, toda z oddajo te prijavnice so se odrekli vsaki morebitni zaščiti kot člani narodne manjšine.

Značilno je, da je prav v Kanalski dolini največ k opciji pripuščenih, namreč 82% glasovalo za Nemčijo, medtem ko je bil odstotek drugod veliko manjši: v Bolcanski pokrajini 73%, v Trentinski 53% in v Bellunski pokrajini celo samo 13%. Veliko pove tudi izredno nizko šte-

vilo onih, ki so glasovali za italijansko državljanstvo. V Kanalski dolini jih je bilo 337 ali komaj 6%.

Optiranje je zaključeno, termin za izselitev pa poteče 31. decembra 1942. Po navodilih na podlagi dogovora bodo morali nekateri že veliko prej zapustiti svojo rodno grudo, toda po razpoloženju med optanti moremo sklepati, da ti komaj čakajo na dan odhoda. Ni pa izključeno, da bodo nastale tudi razne ovire proti sami izselitvi, zlasti zaradi materialnega vprašanja, ki stvarno obremenjuje italijanske blagajne mnogo bolj, kakor so prvotno mislili. Znaki so že v tem, da hočejo italijanske oblasti prav pri reševanju materialnega vprašanja uveljaviti svojo že omenjeno razlago dogovora. Zato odrekajo onim, ki niso pravi Nemci, pravico do posebne listine, ki daje šele pravico do ureditve gospodarskih vprašanj in proste vožnje do meje.

L. Č.

„Interfakultetni zavod za inozemske Jugoslovane“ v Ljubljani

V »Slovenskem Pravniku« (št. 11. in 12. letnika 1939) je profesor dr. Iva. Tomšič, vodja Zavoda za mednarodno javno pravo na ljubljanski univerzi, sprožil v obsežni razpravi »Nekaj misli glede znanstvenega dela o inozemskih Jugoslovanih« misel o ustanovitvi posebnega interfakultetnega zavoda za inozemske Jugoslovane. »Ta univerzitetni zavod naj bi bil organizacijska podlaga in središče za znanstveno proučevanje vseh življenjskih problemov inozemskih Slovencev, Hrvatov in Srbov z vidika onih znanstvenih panog, v katerih področja spada študij navedenih problemov.« Prav zaradi tega, ker se morajo ti problemi obdelovati z vidika vseh ustreznih znanstvenih panog, je edino tak interfakultetni zavod primeren. Kakor poudarja predlagatelj, je ustanovitev takega zavoda tudi v skladu z univerzitetno uredbo.

Ideja ni nova. Sega že najmanj dve leti nazaj. Sprožili in konkretizirali so jo zastopniki emigrantske organizacije s Primorskega. Gospodu profesorju Tomšiču pa moramo biti hvaležni, da jo je prevzel in da jo je spravil precej širšo javnost kot izdelan predlog. Naša

želja in gotovo želja vse naše javnosti je, da bi se ta načrt čimprej tudi uresničil, tako da bi se lahko s podvojenim delom skušalo nadomestiti, kar smo v tem že zamudili.

Prof. Tomšič je v svojem članku morda bolj poudaril naše izseljence kakor pa naše narodne manjšine. Morda mu je res prišla sedaj s te strani nova pobuda. Toda to ni bistveno, glavno je, da je vprašanje interfakultetnega zavoda prišlo na tapeto. Da se je predlagatelj bavil prvenstveno z izseljenci, je imelo tudi svojo dobro stran. Kajti že v uvodu je tako precizno lahko definiriral pojem »izseljenca«. »Kot izseljenec označujem«, pravi avtor, »one Slovence, Hrvatje in Srbe, ki so kot jugoslovanski državljani odšli z ozemlja kraljevine Jugoslavije v tuje države z namenom, da dobijo zaposlitve in da ostanejo tamkaj bodisi določen bodisi nedoločen čas. K tem izseljencem je prištetih tudi one Jugoslovane, ki so se pred 1. decembrom 1918. (t. j. pred nastankom jugoslovanske države) izselili z ozemlja, ki tvori sestavni del naše države.« Potrebno je bilo to, ker je bil ravno v onih dneh, ko je izšel ta predlog, poslan iz vodstva naše izseljenske organizacije v govoru po radiu pozdrav najprej »našim izseljencem, ki morajo služiti tujemu gospodarju v južnih delih naše države«.

Novi zavod bo moral pričeti delo torej pri samih pojmi in bo moralo obsegati prav vse probleme, ki se nanašajo na naše rojake v inozemstvu. Članekar jih je že ventiliral celo vrsto, toda veliko jih je še neproučenih. Omenil je v svoji razpravi med drugimi tudi primorske rojake, ki so se izselili v Ameriko ali v Francijo. Ti so na eni strani člani manjšine, na drugi strani pa so tudi izseljenci. Pozabil pa je na posebno vrsto »emigrantov«, namreč na primorske rojake, ki so morali pribеžati v Jugoslavijo. Tudi glede teh »emigrantov«, ki so se zatekali k svojemu matičnemu narodu in matični državi, obstoji cela vrsta važnih problemov, s katerimi bi se moral baviti novi zavod. Proučevati bo moral zlasti to, kako ravnaajo druge države s svojimi rojaki, ki se preselijo kot tuji državljani v matično

državo. Problem zase so tudi oni pripadniki kake manjšine, ki se iz materialnih razlogov preselijo iz rodnega kraja v druge pokrajine države, v kateri živijo (kakor n. pr. Slovenci in Hrvatje iz Julijske Krajine, ki služijo v starih pokrajinah Italije ali v njenih kolonijah).

Problemov je še veliko in še novi se bodo sprožili sami po sebi, ko bo zavod začel delati. Zato bi samo želeli, da ne bi zavod od vsega začetka zavzel določenega stališča nasproti raznim problemom in tako omejil možnost delovanja. Prav tako ne bi smelo biti delovanje zgolj akademsko, temveč mora biti v tesni zvezi s samim življenjem in mora zato računati na intenzivno sodelovanje izvenuniverzitetnih faktorjev. Tudi ni koristen predlog, da naj bi zavod omejil študij spočetka samo na Slovence v tujini, ker že predmet sam (n. pr. vprašanje Slovencev in Hrvatov pod Italijo) ne dopušča vedno tako ločene obravnave.

Strinjamo se tudi s predlogom, da naj bo središče znanstvenega dela za Jugoslovane v tujini univerza v Ljubljani, ker so ti problemi ravno za nas Slovence najbolj pereči, toda ne bi hoteli, da bi se to delo tudi omejilo samo na Ljubljano, temveč je treba zahtevati od vsakega visokošolskega absolventa dobro poznavanje teh vprašanj in nalog. To pa se more doseči le, ako tudi univerzi v Zagrebu in Beogradu sledita zgledu svoje sestre v Ljubljani.

Vročje želim, da bi čimprej lahko poročal o ustanovitvi zavoda v Ljubljani in o odmevu te ustanove v Zagrebu in Beogradu.

L. C.

* Ko je to poročilo bilo že stavljeno, sem opazil prvi odmev s hrvatske strani v zagrebškem »Obzoru« od 12. t. m. »Obzor« poziva merodajne faktorje, naj se podrobneje bavijo z načrtom prof. Tomšiča, upoštevajoč pri tem tudi specifično hrvatske interese.

Iz uredništva

Docent dr. Stojan Bajić je začasno odložil uredniško mesto, ker je bil dodeljen »Mednarodnemu uradu dela« v Ženevi (Bureau international du travail, Genève).

Dr. Joža Bohinjec: Zavarovanje delavcev in nameščencev. Zakoni, uredbe, naredbe, pravilniki, konvencije. (Po stanju meseca avgusta 1939). Zbral in uredil izdajatelj. — Ljubljana 1939, str. 414. — Važen priročnik za delodajalce, delojemalce in pravnike.

Muzejsko društvo za Slovenijo je izdalo svoj »Glasnik« v monumentalni izdaji kot: **Zbornik ob stoletnici društva 1839 — 1939.** V Ljubljani 1939. Obsega 25 razprav na 412 straneh ter v prilogi reprodukcije zgodovinskih in umetniških slik na 28 tabelah. — Zbornik dobe tudi novi člani Muzejskega društva, če plačajo članarino za 3 leta vnaprej. Članarina znaša letno Din 30; naročila sprejema Muzejsko društvo v Ljubljani.

Dr. Melita Pivec-Stelè: Kazalo k zgodovinskim publikacijam Muzejskega društva za Slovenijo 1891 — 1939. 60 str. — Kazalo je vzorno urejeno po strokah in alfabetu. Dodan je celoten abecedni seznam avtorjev s pregledom po člankih. To je prepotrben kažipot strokovnjaku in vsakomur, kdor se zanima za obsežno zgodovinsko literaturo, ki kaže tu 1421 različnih člankov, razprav in v skupna poglavja zbranih poročil.

Dr. Andrej Gosar: Banovina Slovenija, politična, finančna in gospodarska vprašanja. Ljubljana 1940. Založilo »Dejanje«; str. 40.

Dr. Ivan Tomšič: Nekaj misli glede znanstvenega dela o inozemskih Jugoslovanih. Ponatis iz »Slovenskega pravnikarja« 1939; str. 16.

† **Dr. Josip Golombek:** Ivo Vojnović i Poljaci. Preveo dr. Fran Ilešič. Separatni otisak iz »Franjevačkog vijesnika«. Beograd 1939, str. 70. Ta važni izbor gradiva za študije o Vojnoviću obsega tri dele: 1. Vojnović o Poljskoj i Poljacima. 2. Poljaci o Vojnoviću. 3. Vojnovićeve drame u poljskim kazalištima.

Dorđević Miroslav: Osnovni problemi aktivističke sociologije. Beograd 1939. Izdanje »Arhiva za sociologiju i književnost«.

Mićun M. Pavičević: Antologija Mićunovih pjesama. Zagreb 1940. Priredil avtor za 60 letnico svojega rojstva (13. decembra 1939) in 40 letnico književnega dela. Knjiga obsega 90 str., stane 50 din. Naročila sprejema: Mićun M. Pavičević, književnik, bivši narodni poslanik i šef mjesne kontrole, Zagreb, Grgurova ul. 3.

Dr. Vojtěch Měrka: Veselé vánoce. V Moravské Ostravě v prosinci 1939. Pri naša na slovaški jezik prevedene pesmi Vinka Nikolića: O smutku mé matky; Dragutina Tadijanovića: Dlouho do noci, zimní bílé noci; Olge Ivezićové - Lozančićové: Hrdé, tvrdé skály; Fr. Albrechta: Ženě, Myšlenka; Toneta Seliškarka. Impresia; Vitala Voduška: Piseň větru.

Dr. Vojtěch Měrka: Štastný nový rok 1940. Prevod pesmi Boža Lovrića: Basnik a pesimista.

Časniki in časopisi:

Arhiv za sociologiju i književnost. Serija 1. Izlazi godišnje u 10 svezaka. Cena kompletnej seriji u pretplati 40 Din. Beograd Đorđa Washingtona 12.

Brazda. Sedmično spisanje za občestvena kultura i stopanski vprosi. Godina IV., 1939. Redaktor Hristo Stojkov. Sofija, pl. Sv. Nedelja 11.

Le Cahier des Lettres et des Arts. Paris 8e.

Čas, revija Leonove družbe v Ljubljani.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor.

Dejanje. Mesečnik za gospodarstvo, kulturo in politiko. Ljubljana.

XX. (Dvadeseti) vek. Književnost, nauka, umetnost, društvo. Beograd.

- Ekonomist.** Mjesečnik za savremena ekonomska i socijalna pitanja. Zagreb.
Europäische Stimmen. Politik, Wirtschaft, Kultur. Paris
Hrvatski narod. Tednik. Zagreb.
Gajret. Glasnik kulturno prosvjetnog društva. Sarajevo.
Hrvatska smotra. Nacionalni, socijalni i književni mjesečnik. Zagreb.
Istra. Glasilo Saveza Jugosl. organizacije iz Julijske Krajine.
Izvestja na blgarskoto družestvo za socialen napredk. Sofija.
Letopis Matice Srpske. Novi Sad.
Ljubljanski Zvon. Slovenska revija. Ljubljana.
Matica rada. Časopis za naučnu organizaciju rada. Beograd.
Mlada kultura. Časopis za književnost i kulturu. Izdaje odbor kulturnih studentskih udruženja na universitetu u Beogradu. Cara Lazara ulica 11/I.
Mladost. List srednješkolske mladeži. Jug. prof. društvo, sekcija Zagreb.
Mrtva straža. Časopis o narodnih vprašanjih. Ljubljana.
Narodna starina. Časopis za historiju i etnografiju južnih Slovjena. 35. zvezek, 152 strani, 36 din za naročnike. Zagreb 6, pošt. pretinac 14.
Naš rod. Mladinski list JUU. Ljubljana.
Naš val. Tednik za radio, gledališče in film. Ljubljana.
Naša stvarnost. Beograd.
Njiva. Izdaja jo Del, kult. društvo »Ljudski oder« v Buenos Airesu UT.
La Nouvelle Revue Française. Paris 7e.
Nova revija. Vjeri i nauci. Makarska.
Planinski vestnik. Ljubljana.
Popotnik. Časopis za sodobno pedagogiko. Ljubljana.
La porta Orientale. Rivista mensile di studi Giuliani e Dalmati. Trieste (Trst).
Pregled. Časopis za politički i kulturni život. Sarajevo.
Prirodoslovne razprave. Prirodoslovno društvo, Ljubljana.
Proteus. Poljudnoznanstven list. Ljubljana.
Psychologie. Časopis pro teoretičnou a užitou psychologii. Brno.
Radnička zaštita. Socialno politička revija. Zagreb. Službeni glasnik SUZOR-a.
Revue internationale du Travail. Publication mensuelle. Bureau international du Travail. Genève. Suisse.
Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. Praha.
Slavjanski vesti. Mesečen organ na slavjanskoto družestvo v Blgaria. Sofija.

(Nadaljnji seznam prihodnjič)

NARODNA TISKARNA

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
TISKOVINE OKUSNO, SOLIDNO
IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-72 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534